

GYVENTOJŲ SENĖJIMAS IR JO IŠŠŪKIAI: SUAUGUSIŲ VAIKŲ PAREIGOS PAGYVENUSIEMS TĖVAMS LIETUVOJE

Margarita Gedvilaitė-Kordušienė

Lietuvos socialinių tyrimų centras, Visuomenės geografijos ir demografijos institutas
Adresas: Goštauto g. 11, LT-01108 Vilnius. El. paštas: mgedvilaite@gmail.com

Gauta: 2013 m. gegužė

Pataisyta: 2013 m. rugpjūtis

Paskelbta: 2013 m. lapkritis

Santrauka. Straipsnyje analizuojamas demografinis Lietuvos gyventojų senėjimas XXI a. pradžioje bei gyventojų nuostatos, kas turėtų rūpintis vyriausiais visuomenės nariais. Amžiaus struktūros kaitos analizė atskleidė, kad Lietuvoje demografinis senėjimas vyksta trigubai: „iš apačios“ (mažėja jauniausių žmonių dalis), „iš viršaus“ (didėja vyresnio amžiaus gyventojų dalis) ir kartu dėl migracijos mažėja jauno darbingo amžiaus žmonių dalis. XXI a. pradžioje iš demografiškai jauniausių ES šalių grupės Lietuva priartėjo prie pačių seniausių. Tai susiję su sparčiais senėjimo tempais, pagal kuriuos Lietuva atsiduria pirmoje vietoje tarp ES šalių. Sparčiai senėjant visuomenei svarbu žinoti gyventojų lūkesčius ir nuostatas, kas turėtų rūpintis pagyvenusiais žmonėmis. Remiantis antros Kartų ir lyčių tyrimo bangos (2009 metais) duomenimis, didžiausia respondentų dalis pritaria priežiūros derinimui tarp šeimos ir visuomenės ir pasisako už šeimos atsakomybę prižiūrint pagyvenusius žmones, o atsakomybę už finansinę paramą pagyvenusiems žmonėms labiausiai priskiriama visuomenei. Vertinant vaikų pareigas tėvams, nustatytas gana aukštas normatyvinio solidarumo lygmuo. Ypač didelio pritarimo sulaukia teiginys apie bendrą vaikų atsakomybę už tėvų priežiūrą, kai paramos forma nėra apibrėžta. Kiek mažesnė, bet irgi nemaža dalis respondentų pritaria teiginiams, kuriuose konkrečiau apibrėžta vaikų paramos tėvams forma: dėl finansinės vaikų paramos tėvams bei dėl tėvų gyvenimo kartu su vaikais, jei jiems reikia priežiūros. Mažiausiai pritariama vaikų darbo laiko derinimui prie tėvų poreikių bei didesnei dukterų nei sūnų atsakomybei prižiūrint pagyvenusius tėvus. Statistiškai reikšmingų skirtumų tarp vaikų, tėvų bei senelių kartų atsakymų nenustatyta.

Reikšminiai žodžiai: gyventojų senėjimas, vaikų pareigos tėvams, pagyvenusių asmenų priežiūra.

1. Įvadas

Tikriausiai nesuklysimė, kad gyventojų senėjimas – vienas iš ryškiausių XX ir XXI amžiaus demografinių pokyčių, skirtingai palietęs daugelį Europos šalių. Gyventojų senėjimas, be jokių abejonių, kuria radikaliai naują ekonominį ir socialinį kontekstą. Mažėjantis darbingo amžiaus ir augantis senyvo amžiaus žmonių skaičius didina socialinės apsaugos sąnaudas. Todėl senėjimo pasekmes patiriančiose visuomenėse itin aktualus tapo klausimas, kas yra atsakingas už vyriausių visuomenės narių priežiūrą.

Kartų santykius nagrinėjantys tyrėjai pripažįsta, kad normos dėl vaikų pareigų tėvams yra pagrindinis veiksnys, lemiantis, ar vaikai įsipareigos teikti paramą pagyvenusiems tėvams. Dėl šios priežasties vakarų visuomenėse gausu tyrimų, kuriuose siekiama nustatyti, koks gyventojų požiūris į jaunesnių kartų pareigas vyresnėms: kiek pasireiškia familistinės (į šeimą orientuotos) nuostatos [19, 27, 28], kiek stipriai išreikštos vaikų pareigos (angl. *filial responsibilities*) pagyvenusiems tėvams [15, 28]. Kituose tyrimuose ieškoma ryšio tarp normatyvinių įsipareigojimų ir realios vaikų paramos pagyvenusiems tėvams. Dažniausiai nustatoma teigiama priklausomybė tarp normatyvinių įsipareigojimų šeimos nariams ir individų elgesio [33, 10, 24]. Vis dėlto yra ir tyrimų, kurie verčia atskirti normas nuo asmeninių intencijų, nes ne visada normos realizuojamos praktikoje [15].

Kartų įsipareigojimų tyrimai svarbūs ir dėl siekio suprasti, kokio balanso tarp valstybės ir šeimos paskirstant paramą pagyvenusiems tikisi gyventojai, o tai aktualu kuriant atitinkamas socialines pagyvenusių žmonių priežiūros paslaugas. Šiuos klausimus nagrinėjantys tyrėjai siekia nustatyti, kaip šeimos normos veikia paslaugų pagyvenusiems žmonėms sistemą ir, priešingai, kaip jos pačios veikiamos gerovės režimo modelio [5, 32, 14].

Nors Lietuvoje vyksta spartus senėjimo procesas, kartų tarpusavio įsipareigojimų tema tirta itin negausiai. Kiek daugiau aptinkama tyrimų, kuriuose nagrinėjamas požiūris į pagyvenusius žmones [20, 21], taip pat senatvės įvaizdis Lietuvos visuomenėje [23, 26]. Kartų tarpusavio įsipareigojimus nagrinėjo tik M. Gedvilaitė-Kordušienė [9] bei S. Lefevr ir kiti [16]. Šiuose tyrimuose buvo remiamasi pirmosios Kartų ir lyčių tyrimo bangos (2006 metais)

duomenimis. Analizuotos nuostatos dėl abiejų paramos srautų: nuostatos dėl jaunesnių kartų pareigų vyresnėms bei vyresnių kartų – jaunesnėms.

Šis straipsnis naujas ir išskirtinis dėl gyventojų požiūrio į jaunesnių kartų pareigas vyresnėms analizės, remiantis naujausiais 2009 metų antros Kartų ir lyčių tyrimo bangos duomenimis, taip pat pasirinkto išsamiau nagrinėti vieno normatyvinių nuostatų aspekto – jaunesnių kartų pareigų vyresnėms ir šias nuostatas lemiančių veiksnių. Kaip straipsnio naujumo požymį galima įvardyti ir Lietuvos XXI a. pirmojo dešimtmečio gyventojų senėjimo analizę, atliktą remiantis naujausiais ES šalių ir Lietuvos demografinės statistikos duomenimis.

Straipsnis pradamas nuo teorinio modelio ir analizės metodologijos pristatymo. Pirma empirinė straipsnio dalis skirta bendrai Lietuvos amžiaus struktūros ir senėjimo kaitos analizei bei Lietuvos senėjimo vertinimui ES šalyse. Antroje dalyje nagrinėjamos gyventojų nuostatos dėl paramos pagyvenusiems žmonėms paskirstymo tarp šeimos ir visuomenės, analizuojamos nuostatos dėl vaikų pareigų pagyvenusiems tėvams ir šias nuostatas lemiantys veiksniai.

2. Teorinė prieiga: kultūrinių prasmų įtaka kartų santykiams

Lūkesčiai ir elgesio normos, susijusios su vaikų ir tėvų tarpusavio įsipareigojimais, plačiai kartų santykių tyrinėjimuose naudojamoje kartų solidarumo teorijoje [2, 3] priskiriami normatyvinio solidarumo dimensijai¹. Kuo didesnis pritarimas vaikų ir tėvų tarpusavio įsipareigojimams – tuo aukštesnis normatyvinis solidarumas. Kartų solidarumo teorija skirta paaiškinti, kas susieja šeimos narius į vieną visumą. Straipsnyje pasitelkiamos socialinių normų teorijos prielaidos, paaiškinančios kultūrinių prasmų reikšmę bei poveikį kartų santykiams.

Socialinių normų teorijoje pripažįstama, kad kiekvienoje kultūroje dominuoja tam tikros taisyklės ir pareigos, struktūruojančios kartų santykius [12]. Šios pareigos ir taisyklės internalizuojamos socializacijos metu, o vėliau kuriamos ir perkuriamos socialinės veiklos metu. Kitaip tariant, normos nėra nekeičiamos socialinės taisyklės ar abstraktūs principai – jei viena pusė neįvykdė savo pareigų, kita pusė taip pat gali atmesti savąsias [13]. Kartų santykius tiriantys mokslininkai linkę pripažinti, kad tėvų pareigos vaikams, kol jie nepasiekę brandos, yra stipresnės ir universalesnės negu suaugusių vaikų pareigos senyvo amžiaus tėvams [24]. Dėl šios priežasties tėvų pareigos vaikams menkiausiai kvestionuojamos ir rečiau tampa studijų objektu. O suaugusių vaikų pareigos tėvams dažniau patenka į tyrimų lauką, nes, viena vertus, individai turi daugiau laisvės rinkdamiesi elgseną, kita vertus, šios pareigos mažiau apibrėžtos negu tėvų įsipareigojimai vaikams.

Išsiaiškinus normatyvines kartų santykius apibrėžiančias nuostatas, galima prognozuoti ir realią individų elgseną. Tuo pat metu reiktų akcentuoti, kad vertybinės nuostatos gali keistis, kai susiduriama su realia situacija. Normatyvinės nuostatos yra elgsenos gairės, bet individas gali visada rinktis ir kitus veiklos scenarijus.

3. Metodologija ir instrumentai

Siekiant įvertinti demografinio senėjimo mastą Lietuvoje, naudoti Lietuvos gyventojų surašymų bei ES šalių demografinės statistikos duomenys. Gyventojų nuostatos dėl vaikų pareigų pagyvenusiems tėvams nagrinėtos remiantis reprezentatyvaus Kartų ir lyčių tyrimo antros bangos duomenimis. Tai tarptautinės Kartų ir lyčių programos tyrimas, kurį atliko Demografinių tyrimų instituto mokslininkai. Šią programą vykdo 19 Europos ir kelios kitų žemynų šalys (Japonija, Kanada, Australija). Kartų ir lyčių tyrimo metodiką kūrė Jungtinių Tautų Europos ekonominės komisijos (JT EEK) įsteigtas konsorciumas. Pirmos Kartų ir lyčių tyrimo bangos apklausa Lietuvoje atlikta 2006 metais, o antros bangos apklausa atlikta 2009 metais. Antroje apklausos bangoje dalyvavo 8042 respondentai, iš kurių 2294 buvo dalyvavę ir pirmos tyrimo bangos apklausoje. Straipsnio iškeltam tikslui pasiekti naudoti tik antroje bangoje dalyvavusių naujų respondentų atsakymai (N = 5748). Apklausos darbus atliko UAB „Baltijos tyrimai“.

Normatyvinėms nuostatoms reikšmingą įtaką turi istoriniai, socialiniai, ekonominiai, politiniai visuomenės pokyčiai. Todėl kaip analitinis tyrimo duomenų instrumentas straipsnyje sąlygiškai išskiriamos trys kartos: seneliai (1925–1949 metų gimimo), tėvai (1950–1969) ir vaikai (1970–1991). Šis išskyrimas leidžia palyginti, ar yra reikšmingų požiūrio į vaikų pareigas pagyvenusiems tėvams skirtumų tarp kartų.

¹ Kitos solidarumo dimensijos: bendravimo solidarumas (bendravimo būdai ir dažnis), konsensuso solidarumas (kelių kartų šeimos narių nuomonių, vertybių ir orientacijų sutapimas), funkcinis solidarumas (paramos cirkuliavimas tarp skirtingų šeimos narių), artumo solidarumas (jausmai ir santykių su šeimos nariais įvertinimas), struktūrinis solidarumas (skirtingų kartų sąveikos galimybių struktūra, atspindinti teritorinį atstumą tarp šeimos narių).

Aprašomosios statistikos metodai naudoti, siekiant sužinoti bendrą normatyvinių įsipareigojimų lygį Lietuvoje. Nuostatas matuojantys kintamieji aprašyti tiriamojoje straipsnio dalyje. Siekiant nustatyti, kokie veiksniai turi reikšmingos įtakos normatyvinėms nuostatom, naudota dvinarė logistinė regresija. Kaip priklausomi kintamieji į modelį įtraukti respondentų atsakymai, kuriuose į nuostatas tiriančius klausimus buvo atsakyta „visiškai sutinku“ ir „sutinku“. Pritarimas teiginiui buvo priskirtas 1, o nuomonės neturėjimas (nei sutinku, nei nesutinku) ir nepritarimas – 0. Iš viso sudaryti 5 logistinės regresijos modeliai su kiekvienu nuostatas matuojančiu teiginiu, matuojant, kokį poveikį sociodemografiniai kintamieji turi didesniai pritarimui dėl vaikų pareigų pagyvenusiems tėvams. Logistinėje regresijoje naudojami priklausomi kintamieji yra pateikiami 3 ir 4 lentelėse, kur kiekvieną teiginį žyminčiam modeliui priskiriama raidinė reikšmė (A, B, C ir t. t.).

Į logistinės regresijos modelius įtraukti šie nepriklausomi kintamieji: lytis, amžius, partnerystės statusas, užimtumo statusas, turimų vaikų skaičius, gyvenvietės tipas². Pradinėje analizės stadijoje į logistinės regresijos modelius buvo įtraukta ir daugiau kintamųjų: respondento išsilavinimas, namų ūkio pajamos, seserų ir brolių skaičius, sveikatos vertinimas, tačiau nė viename regresijos modelyje jie nebuvo reikšmingi. Galutinių logistinės regresijos modelių rezultatai pateikiami 1 priede.

4. Gyventojų senėjimas Lietuvoje

Lietuvos gyventojų senėjimo kaita. Išsamesnių duomenų apie Lietuvos demografinės raidos istoriją turime tik nuo XX a. šeštojo dešimtmečio, pradedant 1959 metų surašymu (1 lentelė). Nuo to laiko vyresnio amžiaus žmonių (60 metų ir vyresnių) skaičius išaugo daugiau nei dvigubai, o pačių vyriausiųjų (80 metų ir vyresnių) dalis padidėjo net keturis kartus. Taip pat daugiau nei pusantro karto sumažėjo vaikų iki 15 metų dalis.

1 lentelė. Pagrindinės gyventojų amžiaus struktūros charakteristikos 1959–2011 metais

	1959	1970	1979	1989	2001	2011
Gyventojų skaičius pagal amžiaus grupes (tūkst.)						
Iš viso	2711,4	3118,9	3391,5	3674,8	3484,0	3043,4
0–14	729,6	847,0	802,1	832,2	680,0	448,2
15–59	1659,5	1803,6	2098,5	2264,5	2131,5	1848,5
≥60	322,2	466,9	490,3	578,1	672,2	711,1
≥65	209,2	311,2	385,6	391,2	489,3	543,3
≥80	33,5	49,1	68,1	97,4	80,7	137,9
Gyventojų amžiaus grupės iš bendro gyventojų skaičiaus (proc.)						
0–14	26,9	27,2	23,7	22,7	19,5	14,9
15–59	61,2	57,9	61,8	61,6	61,2	67,2
≥60	11,9	14,9	14,5	15,7	19,3	23,4
≥65	7,7	10	11,4	10,7	14,0	17,9
≥80	1,2	1,6	2	2,7	2,3	4,5

Šaltinis: Lietuvos gyventojų surašymų duomenys [22, 17].

Pirmoji spartaus demografinio senėjimo banga Lietuvoje užfiksuota nuo XX a. šeštojo dešimtmečio iki aštuntojo dešimtmečio vidurio, o nuo XX a. devinto dešimtmečio užfiksuota antroji, vis dar tebesitęsianti spartaus demografinio senėjimo banga [29]. Nuo XX a. dešimtojo dešimtmečio senėjimo tempus paspartino nauja visų demografinių procesų – gimstamumo, mirtingumo ir migracijos – dinamika. Tuo metu stipriai sumažėjo vaikų iki 15 metų ir darbingo amžiaus žmonių dalys bei toliau tolydžiai didėjo vyresnio amžiaus gyventojų dalis (1 lentelė).

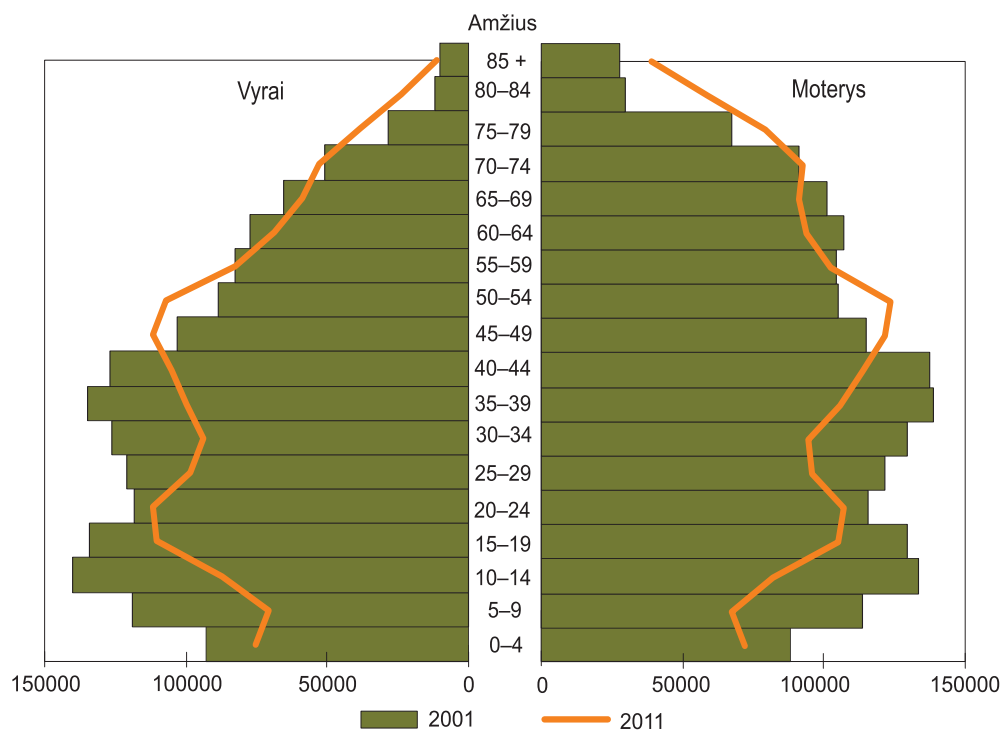
Pirmasis XXI amžiaus dešimtmetis pratęsė tuo metu jau įsibėgėjusį senėjimo procesą. Palyginus 2001 ir 2011 metų visuotinių gyventojų ir būstų surašymo duomenų pagrindu parengtas amžiaus-lyties piramidės, matyti ir toliau senėjanti visuomenė: piramidės pagrindas ir vidurinė dalis išpūdingai „sulieknėjo“, o praplatėjo tik pati piramidės viršūnė ir kelios vyresnio darbingo amžiaus grupės (45–54 metų) (1 pav.).

Pirmiausia pastebimas susiaurėjęs piramidės pagrindas, iliustruojantis jauniausių gyventojų dalies sumažėjimą. Tai reiškia, kad Lietuvoje gyventojai senėja „iš apačios“ (santykinai mažėja jauniausio amžiaus gyventojų skaičius). Per dešimtmetį vaikų iki 15 metų sumažėjo 232 tūkstančiais – dar daugiau nei per laikotarpį tarp 1989 ir 2001 metų surašymų) (1 lentelė). Be abejonės, šių pokyčių variklis – XX a. dešimtąjį dešimtmetį mažėjęs gimstamumas, XXI a. pradžioje pasiekęs ypač žemą lygį.

² Kintamasis „gyvenvietės tipas“ suskirstytas į tris kategorijas: didieji miestai (daugiau kaip 100 tūkst. gyventojų), miestai (10–100 tūkst.) ir kaimai (iki 10 tūkst.).

Pažvelgus į piramidės kamieną – 15–59 metų amžiaus gyventojų grupes, – atsiskleidžia ypač kontrastingi piramidės kontūrų pokyčiai. Didžiuliai praradimai būdingi jauno darbingo amžiaus grupėse. Akivaizdžiausia priežastis, lėmusi darbingo amžiaus žmonių dalies mažėjimą, – emigracija. Lietuvos statistikos departamento 2010 metų duomenimis, daugiausia emigruoja 20–29 metų amžiaus žmonės, kurie sudarė pusę visų tais metais emigravusių gyventojų [18].

Viršutinės amžiaus ir lyties piramidės dalies plėtimasis iliustruoja vadinamąjį senėjimą „iš viršaus“, kai santykinai didėja vyresnio amžiaus (60 metų ir vyresnių) žmonių dalis. Vertinant bendrą šio amžiaus gyventojų prieaugį, per dešimtmetį vyresnio amžiaus (60 metų ir vyresnių) gyventojų dalis pagausėjo (nuo 19,3 iki 23,4 procento), o pačių vyriausiųjų (80 metų ir vyresnių) gyventojų dalis beveik padvigubėjo (nuo 2,3 iki 4,5 procento) (1 lentelė). Gyventojų amžiaus-lyties piramidėje matyti, kad praplatėjo tik pati viršūnė – 75 metų ir vyresnių gyventojų grupės, ypač – moterų³. O viršūnės apačia (60–69 metų amžiaus gyventojų grupės), priešingai, – susiaurėjo. Taigi Lietuvoje senėjimą „iš viršaus“ labiausiai lemia pačių vyriausių gyventojų, ypač – moterų, gausėjimas. Siekiant paaiškinti šias tendencijas, reikėtų pažvelgti į specifinius mirtingumo lygio Lietuvoje bruožus. Dėl visuomenės modernizacijos ir teigiamų mirtingumo pokyčių prasilenkimo Lietuvą kaip ir kitas posovietines šalis mokslininkai vertina kaip išimtį iš žmonijos patirties mažinant mirtingumą [4]. Mirtingumo lygiu mes gerokai skiriamės nuo Vakarų ir nuo Vidurio Europos šalių, o pastaraisiais metais – net ir nuo Baltijos šalių [30]. Nuo XX a. septintojo dešimtmečio pabaigos iki 2007 metų Lietuvos vyrų vidutinės tikėtinos gyvenimo trukmės rodiklis svyrudamas mažėjo, o moterų išliko beveik tokio pat lygio⁴, kai išsivysčiusiose šalyse šis rodiklis nuosekliai augo [30]. Be to, iki šiol mirtingumo pokyčiai Lietuvoje labai diferencijuoti pagal socioekonominės bei sociodemografinės gyventojų grupes: didesni mirtingumo rodikliai būdingi menčiau išsilavinusių, nesusituokusių vyrų ir kaimo gyventojų grupėse [30, 11].

1 pav. Gyventojai pagal amžių ir lytį 2001 ir 2011 metais.

Šaltinis: Lietuvos gyventojų surašymo duomenys [17].

Taigi, panagrinėjus amžiaus struktūros kaitą Lietuvoje, galima daryti išvadą, kad XXI a. pradžioje Lietuvoje demografinis senėjimas vyksta trigubai: „iš apačios“ (mažėja jauniausių žmonių), „iš viršaus“ (didėja vyresnio amžiaus gyventojų dalis) ir kartu vyksta didelio masto darbingo amžiaus žmonių dalies mažėjimas.

Lietuvos gyventojų senėjimas ES šalių kontekste. Galima pastebėti, kad nuo 2001 iki 2012 metų vyresnių (65 metų ir vyresnių) gyventojų dalis padidėjo visose ES šalyse (2 pav.). Taigi ES šalys senėja ir tai daugiausia lemia

³ Per pastarąjį dešimtmetį vyresnių nei 80 metų moterų skaičius padidėjo net 31 tūkstančiu, o vyrų – perpus mažiau – 14 tūkstančių.

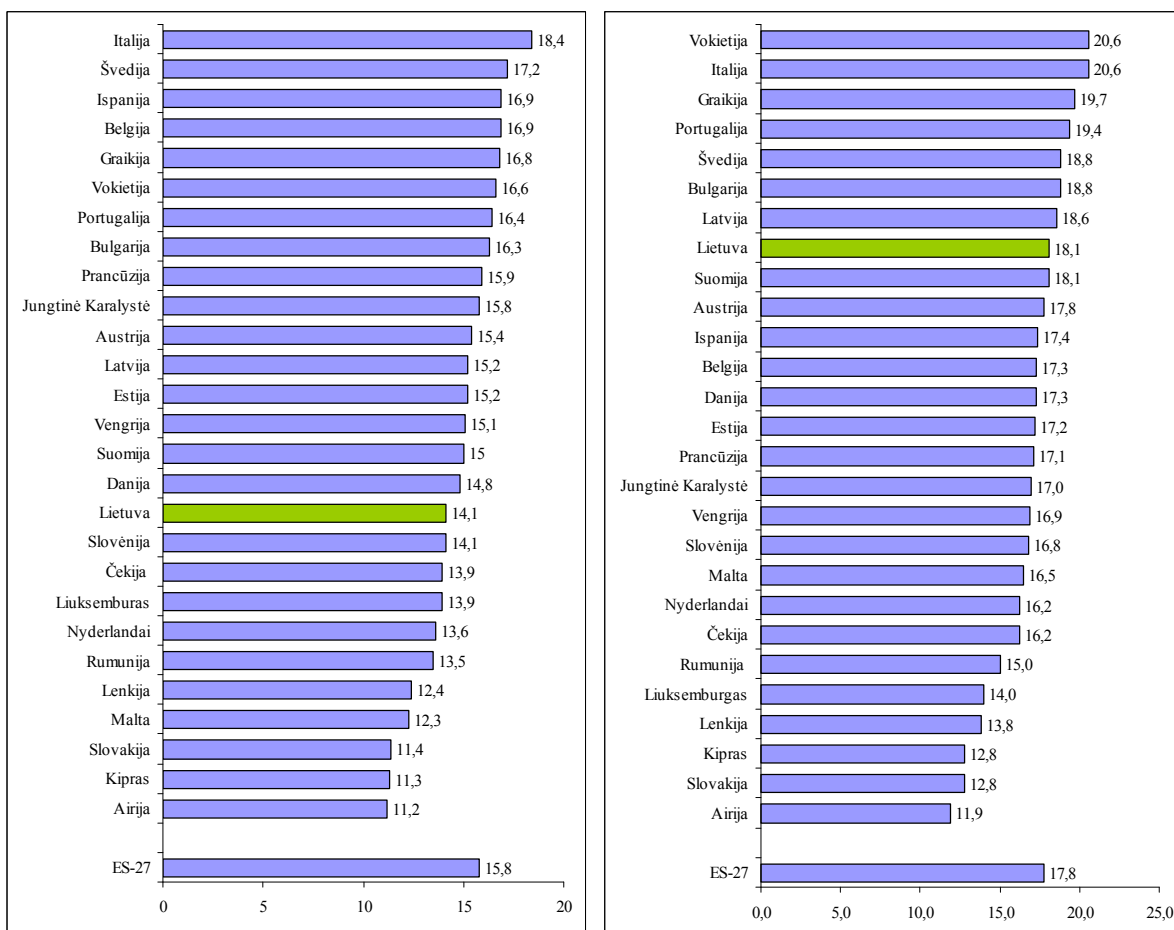
⁴ Tik nuo 2008 metų vyrų ir moterų vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė nuosekliai ilgėjo (vyrų – nuo 64,9 metų 2007 metais iki 68,5 metų – 2011 metais; moterų – atitinkamai nuo 77,2 iki 79,13 metų).

ilgėjančios vidutinės tikėtinos gyvenimo trukmės ir mažo gimstamumo rodikliai, kurių sumažėjimas ES šalyse fiksuojamas maždaug nuo 1970 metų [1]. Nemaži šalių skirtumai labiausiai susiję su laiku, kada šalyse vyko demografinis perėjimas [1]. 2001 metais seniausių šalių topuose buvo Italija, Švedija, Ispanija ir Belgija. Per dešimtmetį seniausių šalių pozicijos pakito ir pačios seniausios ES šalys 2012 metais tapo Vokietija, Italija, Graikija ir Portugalija. Jauniausiomis šalimis išlieka Airija, Kipras ir Slovakija.

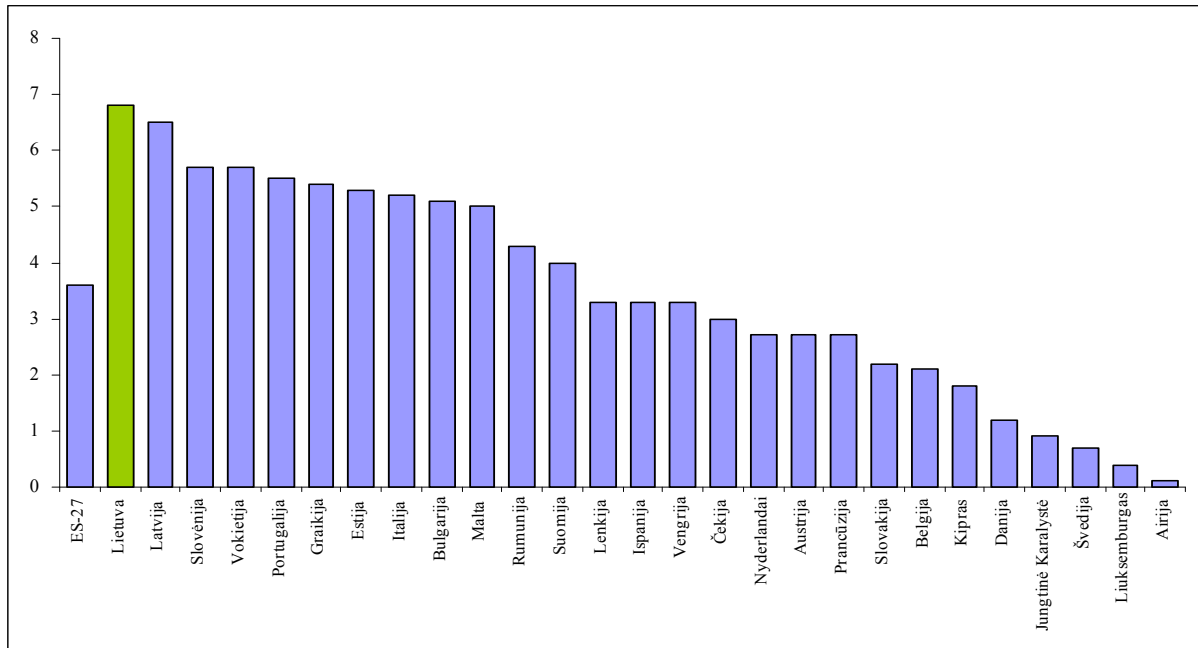
Tik įžengus į XXI a. didžiausi senėjimo lygio skirtumai buvo būdingi Vakarų ir buvusioms Sovietų Sąjungos šalims [1]. Remiantis 2012 metų duomenimis, tokia diferenciacija jau nebėra ryški. Po seniausių šalių penketuko išsirikiuoja Bulgarija, Latvija ir Lietuva. Tai rodo, kad naujosios ES šalys pagal vyresnio amžiaus žmonių dalį vejasi senąsias ES šalis.

Vertinant Lietuvos senėjimą ES šalių kontekste, galima teigti, kad įvyko didžiulis šuolis. 2001 metais ES šalių kontekste Lietuvą buvo galima priskirti prie demografiškai jauniausių šalių, o per vienuolikos metų laikotarpį Lietuva šoktelėjo arčiau demografiškai seniausių ES šalių: pagal 65 metų ir vyresnių gyventojų dalį Lietuva pakilo iš septynioliktos į septintą poziciją (2 pav.).

Toks kardinalus pokytis rodo gana spartų Lietuvos gyventojų senėjimo tempą, kurį padeda įvertinti vyresnio amžiaus (65 metų ir vyresnių) žmonių pokytis per dar ilgesnį laikotarpį – 20 metų (3 pav.). Lietuva pagal šio amžiaus žmonių dalies pasikeitimą atsiduria pirmoje vietoje tarp ES šalių. Nedaug nuo Lietuvos skiriasi ir Latvija, toliau rikiuojasi Slovėnija ir vis dažniau kalbant apie seniausias ES šalis linksnuojamos Vokietija, Portugalija, Graikija ir Italija. Tarp Baltijos šalių išsiskiria Estija, kurios senėjimo tempai irgi spartūs, bet kiek lėtesni nei Lietuvoje ir Latvijoje.

2 pav. 65 metų ir vyresnių gyventojų dalis Europos šalyse 2001 ir 2012 metais, procentais.
Šaltinis: Europos Sąjungos statistikos tarnybos (Eurostato) duomenų bazė [7].

3 pav. 65 metų ir vyresnių gyventojų dalies pokytis 1991–2011 metais, procentais.
Šaltinis: Europos Sąjungos statistikos tarnybos (Eurostato) duomenų bazė [8].

Pagal kitus senėjimo požymius (medianinis amžius, išlaikomo amžiaus žmonių koeficientas) Lietuvos rodikliai nedaug skiriasi nuo ES šalių vidurkių, o lyginant jauniausias ir seniausias šalis, Lietuvos rodikliai artimesni senesniosioms. Prognozuojamas ir tolesnis Lietuvos bei kitų ES šalių senėjimas. Remiantis 2010 metų Europos Sąjungos statistikos tarnybos (Eurostato) konvergencijos prognozėmis, nuo 2010 iki 2060 metų senėjimas palies visas valstybes nares, bet skirtingu mastu ir tempais [6]. Dauguma šalių, pavyzdžiui, Švedija, patirs lėtą senėjimą, kitos, pavyzdžiui, Vokietija, – vidutinį. Lietuva patenka į trečiąją grupę šalių, kuriose prognozuojami didžiausi senėjimo tempai ir demografinės senatvės rodikliai. Į šią grupę Lietuva patenka su kitomis Vidurio ir Rytų Europos šalimis (Latvija, Vengrija, Bulgarija, Lenkija, Rumunija ir Slovakija) bei Malta ir Kipru. Prognozuojama, kad 65 metų ir vyresni gyventojai 2060 metais Lietuvoje turėtų sudaryti 31,2 procento gyventojų [6]. Ar šios prognozės taps realybe, priklausys nuo daugybės socialinių, ekonominių, demografinių veiksnių – demografinės prognozės visada yra tikimybinės.

5. Gyventojų nuostatos dėl jaunesnių kartų pareigų vyresniosioms

Atsakomybės paskirstymas tarp šeimos ir valstybės. Sparčiai senėjant visuomenei, aktualus klausimas, kaip atsakomybė už pagyvenusių žmonių gerovę turėtų būti paskirstyta tarp šeimos ir valstybės. Kartų ir lyčių tyrimo metu respondentų klausta, kieno pareiga yra rūpinimasis pagyvenusiais žmonėmis, kuriems reikalinga pagalba namuose, ir kieno pareiga yra finansinė parama pagyvenusiems asmenims, kurie gyvena žemiau pragyvenimo minimumo ribos⁵.

Atsakydami į klausimą dėl pareigos rūpintis žmonėmis, kuriems reikalinga pagalba namuose, kiek mažiau nei pusė (daugiau nei 40 procentų) vaikų, tėvų bei senelių kartų atstovų sutiko, kad šia pareiga turėtų dalytis visuomenė ir šeima (2 lentelė). Tokie tyrimo rezultatai rodo gana nemažą gyventojų poreikį sulaukti socialinių paslaugų iš valstybės. Įdomu, kad vyriausia senelių karta, kurios atstovai jau gali susidurti su priežiūros poreikiu, kiek labiau pritaria, kad rūpinimasis vyresnio amžiaus žmonėmis yra tiek pat visuomenės kaip ir šeimos atsakomybė. Vis dėlto panaši dalis respondentų (apie 40 procentų) pritarė, kad rūpinimasis pagyvenusiais žmonėmis yra daugiau šeimos pareiga. Tokios

⁵ Klausimo formuluoatė anketoje: „Yra įvairių nuomonių, kaip mūsų visuomenė turėtų rūpintis žmonėmis. Kaip Jūs manote, kieno tai būtų pareiga?“. Išvardyti teiginiai pateikti 2 lentelėje. Galimi atsakymų variantai: „Daugiausia visuomenės pareiga“, „Daugiau visuomenės nei šeimos pareiga“, „Tiek pat visuomenės kaip ir šeimos pareiga“, „Daugiau šeimos nei visuomenės pareiga“, „Daugiausia šeimos pareiga“. Analizuojant duomenis, atsakymų kategorijos „Daugiausia visuomenės pareiga“, „Daugiau visuomenės nei šeimos pareiga“ buvo sujungtos į vieną „Daugiau visuomenės pareiga“, o atsakymų kategorijos „Daugiau šeimos nei visuomenės pareiga“, „Daugiausia šeimos pareiga“ – į vieną kategoriją „Daugiau šeimos pareiga“.

nuostatos susijusios su tradicinių vertybių tąsa, socializacijos procese perduodamomis vertybėmis apie vaikų pareigas pagyvenusiems tėvams.

Visai kitaip gyventojų nuomonė pasiskirstė dėl finansinio pagyvenusių žmonių saugumo užtikrinimo. Daugiau nei pusė visų kartų atstovų manė, kad finansinė parama pagyvenusiems asmenims, kurie gyvena žemiau pragyvenimo minimumo ribos yra daugiau visuomenės pareiga (2 lentelė). Kiek daugiau nei trečdalis gyventojų pritarė kombinuotam finansinės paramos modeliui, kai atsakomybę prisiima ir visuomenė, ir šeima. Tik nedidelė gyventojų dalis manė, kad už finansinę paramą pagyvenusiems asmenims labiausiai atsakinga turėtų būti šeima. Vienas iš svarbiausių veiksnių, formuojančių tokias nuostatas, yra Lietuvoje vykdoma šeimos politika, kuri nuo nepriklausomybės atgavimo buvo labiau orientuota į finansinių išteklių paskirstymą [29]. Todėl gyventojai finansinį užtikrinimą labiau priskiria visuomenės atsakomybei, o pagyvenusių žmonių priežiūrą sieja ir su šeimos, ir su visuomenės atsakomybe.

2 lentelė. Nuostatų dėl pareigų rūpinis pagyvenusiais žmonėmis pasiskirstymas pagal kartas, procentais

Rūpinimasis pagyvenusiais žmonėmis, kuriems reikalinga pagalba namuose, yra				
	visi	gimę		
		1925–1949 m.	1950–1969 m.	1970–1984 m.
daugiau visuomenės pareiga	18,5	18,9	17,7	19,1
ties pat visuomenės kaip ir šeimos pareiga	41,6	43,3	41,3	40,5
daugiau šeimos pareiga	40,0	37,8	41,0	40,4
Finansinė parama pagyvenusiems asmenims, kurie gyvena žemiau pragyvenimo minimumo ribos, yra				
daugiau visuomenės pareiga	51,3	51,0	51,2	51,7
ties pat visuomenės kaip ir šeimos pareiga	38,0	38,1	38,7	37,1
daugiau šeimos pareiga	10,7	10,9	10,1	11,2

Apibendrinant galima teigti, kad gyventojų nuomonė dėl rūpinimosi pagyvenusiais žmonėmis gana prieštaringa. Didžiausia respondentų dalis pritarė priežiūros derinimui tarp šeimos ir visuomenės arba pasisakė už familistines (į šeimą orientuotas) vertybes. O finansinė parama labiausiai buvo priskiriama visuomenės atsakomybei. Statistiškai reikšmingi skirtumai tarp vaikų, tėvų ir senelių kartų požiūrio į atsakomybės paskirstymą tarp šeimos ir visuomenės nenustatyti.

Nuostatos dėl vaikų pareigų tėvams. Didžiausia dalis vaikų, tėvų ir senelių kartų linę pritari vaikų pareigoms pagyvenusiems tėvams⁶ (3 lentelė). Labiausiai respondentai buvo linę pritari, kai klausimas formuluojamas abstrakčiau ir apie paramą klausiama bendrai. Didžioji dalis (daugiau nei 70 procentų) visų kartų atstovų sutiko, kad vaikai turėtų prisiimti atsakomybę už tėvų priežiūrą, jei jiems jos reikia. Tėvų priežiūros formos šiame teiginyje nėra apibrėžtos ir gali būti interpretuojamos plačiai: kaip priežiūros teikimas, jos organizavimas, išlaidų finansavimas ar pan. Šiam teiginiu nepritarė labai maža respondentų dalis. Palyginti su kitais nuostatas matuojančiais teiginiais, kur kas mažesnė respondentų dalis rinkosi neutralų atsakymo variantą – „nei sutinku, nei nesutinku“, kas rodo gana aiškiai, mažai abejonių keliančią nuostatą prisiimti atsakomybę už pagyvenusių tėvų priežiūrą. Logistinės regresijos rezultatai atskleidė, kad tikimybė, kad moterys pritarš šiam teiginiui, kiek mažesnė negu vyrai (1 priedas). Pritarimas susijęs ir su respondentų amžiumi: tikimybė, kad 30–39 metų amžiaus respondentai pritarš, yra 1,3 karto didesnė nei jauniausi (18–29 metų amžiaus) respondentai. Gali būti, kad jauniausia respondentų grupė dar pati sulaukia pagalbos iš tėvų ir kol tėvams pagalbos nereikia, jie dar rimtai nesvarsto apie savo pareigas pagyvenusiems tėvams. Be to, šio amžiaus respondentai yra tokiaame gyvenimo etape, kai siekiama įsitvirtinti darbo rinkoje ir galbūt nelabai matoma galimybių, kaip tai reiktų derinti su pareigomis šeimai. Kitose amžiaus grupėse reikšmingas santykis, didinantis pritarimo tikimybę, nenustatytas. Kiti reikšmingi veiksniai yra vaikų skaičius bei gyvenvietės tipas. Tikimybė, kad teiginiui pritarš vieną vaiką turintys respondentai, yra apie 50 procentų mažesnė nei neturintys vaikų, taip pat mažesnė tikimybė, kad pritarš miesto gyventojai, nei kaimo gyventojai.

Didžioji dalis respondentų taip pat buvo linę pritari teiginiui, kuriame apibrėžta vaikų paramos tėvams forma – vaikai turėtų padėti tėvams finansiškai, jei jie turi finansinių sunkumų. Tiesa, atsakant į šį klausimą gana nemaža respondentų dalis (daugiau nei trečdalis) pasirinko neutralų atsakymo variantą – „nei sutinku, nei nesutinku“. Galbūt klausimo formuluotėje respondentams trūko tikslinančių aplinkybių – vaikų gebėjimas remti tėvus finansiškai susijęs su jų pačių finansinėmis galimybėmis. Kita vertus, kiek įprastesnis ir dažniausiai sutinkamas finansinės paramos srutas

⁶ Klausimo formuluotė anketoje: „Ar jūs pritariate ar nepritariate toliau išvardytiems teiginiais?“ Galimi atsakymų variantai: „visiškai sutinku“, „sutinku“, „nei sutinku, nei nesutinku“, „nesutinku“ ir „visiškai nesutinku“. Atsakymų variantai „Visiškai sutinku“ ir „sutinku“ buvo sujungti į „sutinku“, o „visiškai nesutinku“ ir „nesutinku“ – į „nesutinku“. Teiginių variantai pateikiami 3 ir 4 lentelėse.

yra „iš viršaus į apačią“, kai tėvai remia vaikus finansiškai. Dėl šios priežasties galbūt tokia paramos forma respondentams kiek neįprasta. Neatmestinas ir dar vienas didelio neutralių atsakymų skaičiaus paaiškinimas. Kartu pareigos ir atsakomybės – kuriamas ir perkuriamas dalykas, ypač transformacinėse visuomenėse. Visuomenėse, kurios patyrė perėjimą į rinkos ekonomiką, nuostatos, kas turi rūpintis priklausomais šeimos nariais, nėra visai aiškios. Nesant aiškių gairių, kaip turėtų būti organizuojama parama pagyvenusiems tėvams, paprasčiausiai pasirinkti neutralų atsakymo variantą. Lyginant pirmos Kartų ir lyčių tyrimo bangos rezultatus su kitomis šalimis – Gruzija, Prancūzija, Rusija – Lietuvoje nustatytas aukščiausias neutralių atsakymų skaičius [16]. Tai rodo, kad Lietuvoje socialiniai receptai, apibrėžiantys kartų santykius, yra išskirtinai neaiškūs. Įdomu, kad tikimybė, jog neturintys partnerių respondentai pritaris šiam su finansine parama susijusiam teiginiui, yra 1,8 karto didesnė nei respondentai, kurie turi partnerį. Pritarimas susijęs ir su užimtumo statuso veiksmu – tikimybė, kad „kita“⁷ veikla užimti respondentai pritaris, yra 1,6 karto didesnė nei dirbantieji. Reikalinga papildoma analizė, siekiant interpretuoti šiuos abu rezultatus. Tikimybė, kad miestuose ir didžiuosiuose miestuose gyvenantys respondentai pritaris, yra mažesnė nei kaimo gyventojai. Tai galėtų būti susiję su mažesnėmis užimtumo galimybės kaimo vietovėse ir didesniu vyresnio amžiaus žmonių poreikiu sulaukti finansinės paramos.

Aukštas pritarimo lygis teiginiui – Vaikai turėtų priimti tėvus gyventi kartu, jei tėvai nebegali savimi pasirūpinti – iliustruoja, kad tradicinės kartų santykius apibrėžiančios vertybės Lietuvoje pakankamai stiprios. Įdomu, kad su šiuo teiginiu, kaip ir su prieš tai nagrinėtais, kiek mažiau sutinka vyriausia senelių karta, kuri jau gali susidurti su priežiūros ar kitokios paramos poreikiais. Kiek mažesnis šios kartos pritarimas greičiausiai susijęs su nenoru būti našta savo vaikams. Vėlgi, neturintys partnerio respondentai buvo linkę labiau pritariti šiam teiginiui nei turintys partnerį, o tikimybė, kad turintys vieną vaiką respondentai pritaris, buvo mažesnė nei bevaikiai. Kiti veiksniai neturi reikšmingos įtakos pritarimui šiam teiginiui.

Keliems kartų normatyvinį solidarumą matuojantiems teiginiams pritarė kur kas mažiau respondentų (4 lentelė). Vienas iš jų – Vaikai savo darbo laiką turėtų derinti prie tėvų poreikių, – susijęs su didesniais vaikų gyvenimo reorganizavimo poreikiais, siekiant atlikti sūnaus ar dukters pareigas. Didesnė respondentų dalis nesutinka su šiuo teiginiu arba renkasi neutralų atsakymo variantą. Kad suaugę vaikai turėtų tokias galimybes, reikalingos socialinės politikos priemonės, garantuojančios lanksčias užimtumo formas šeimos narius slaugantiems nariams. Iš tiesų vaikų darbo laiko derinimas prie tėvų poreikių gana sunkiai suderinamas su dabartinėmis darbo rinkos tendencijomis ir dvigubo šeimos maitintojo modeliu. Pritarimas šiam teiginiui susijęs su respondentų lytimi: tikimybė, kad moterys pritaris šiam teiginiui, 1,2 karto didesnė nei vyrai (1 priedas), kas rodo, kad moterys tradiciškai linkusios lanksčiau derinti savo darbinis ir šeiminius įsipareigojimus. Tikimybė, kad pritaris neturintys partnerio respondentai, – 1,6 karto didesnė, nei turintys partnerį. Pritarimą šiam teiginiui mažinantys veiksniai yra užimtumo statusas ir gyvenvietės tipas. Tikimybė, kad pritaris bedarbiai, mažesnė, nei dirbantys asmenys, o kad pritaris miestuose ir didžiuosiuose miestuose gyvenantys respondentų – mažesnė, nei kaimo gyventojai.

3 lentelė. Nuostatų dėl vaikų pareigų tėvams pasiskirstymas pagal kartas, procentais

Vaikai turėtų prisiimti atsakomybę už tėvų priežiūrą, jei jiems jos reikia (A)				
	visi	gimę		
		1925–1949 m.	1950–1969 m.	1970–1984 m.
Sutinka	76,2	74,0	77,0	77,2
Nei sutinka, nei nesutinka	19,9	21,4	19,2	19,5
Nesutinka	3,9	4,6	3,9	3,3
Vaikai turėtų padėti tėvams finansiškai, jei jie turi finansinių sunkumų (B)				
	visi	gimę		
		1925–1949 m.	1950–1969 m.	1970–1984 m.
Sutinka	61,3	57,7	61,6	63,8
Nei sutinka, nei nesutinka	34,2	37,2	34,2	31,9
Nesutinka	4,5	5,1	4,2	4,3
Vaikai turėtų priimti tėvus gyventi kartu, jei tėvai nebegali savimi pasirūpinti (C)				
	visi	gimę		
		1925–1949 m.	1950–1969 m.	1970–1984 m.
Sutinka	62,8	60,3	64,4	62,7
Nei sutinka, nei nesutinka	32,4	33,9	31,2	32,7
Nesutinka	4,8	5,9	4,4	4,6

⁷ Į šią kategoriją patenka pensininkai, atliekantys karinę tarnybą asmenys, namų šeimininkai, esantys motinystės / tėvystės ar vaiko priežiūros atostogose asmenys, ilgą laiką sergantys ar neįgalūs bei kitaip užimti asmenys.

Paskutiniu teiginiu – Jei tėvams reikia priežiūros, dukterys turėtų prisiimti daugiau atsakomybės nei sūnūs – tirtas gyventojų požiūris į lyčių pasiskirstymą teikiant priežiūrą. Mažiau nei pusė respondentų (apie 40 procentų) šiam teiginiui nepritarė, o daugiau nei trečdalis – nei pritarė, nei nepritarė (4 lentelė). Kiek daugiau šiam teiginiui pritarė vyriausia senelių karta, kuriai, greičiausiai, tradicinis modelis, kai dukterys yra pagrindinės priežiūros teikėjos, yra įprasčiausias. Reikšmingi veiksniai, turintys įtakos pritarimui, yra partnerystės ir užimtumo statusas bei gyvenvietės tipas. Tikimybė, kad šiam teiginiui pritaras partnerių neturintys respondentai, buvo 1,5 karto didesnė, nei respondentai, kurie turi partnerį. Tikimybė, kad studijuojantys respondentai pritaras, 1,8 karto mažesnė, nei dirbantys, o didžiųjų miestų gyventojai mažiau linkę pritari, nei kaimo gyventojai.

4 lentelė. Nuostatų dėl vaikų pareigų tėvams pasiskirstymas pagal kartas, procentais

Vaikai savo darbo laiką turėtų derinti prie tėvų poreikių (D)				
	visi	gimę		
		1925–1949 m.	1950–1969 m.	1970–1984 m.
Sutinka	15,2	17,1	13,9	15,1
Nei sutinka, nei nesutinka	42,6	39,1	44,7	42,8
Nesutinka	42,2	43,8	41,4	42,0
Jei tėvams reikia priežiūros, dukterys turėtų prisiimti daugiau atsakomybės nei sūnūs (E)				
	visi	gimę		
		1925–1949 m.	1950–1969 m.	1970–1984 m.
Sutinka	18,5	20,6	17,9	17,6
Nei sutinka, nei nesutinka	38,3	37,0	38,8	38,6
Nesutinka	43,2	42,4	43,3	43,8

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvoje normatyvinio kartų solidarumo lygmuo gana aukštas – didžioji respondentų dalis pritarė vaikų pareigoms pagyvenusiems tėvams. Mažesnio pritarimo sulaukė tik keli teiginiai: dėl savo darbo laiko derinimo prie tėvų poreikių ir didesnės dukterų nei sūnų atsakomybės prižiūrint tėvus.

6. Išvados

Per pirmąjį XXI a. dešimtmetį Lietuvos gyventojų amžiaus struktūra kito senesnės visuomenės link: sumažėjo vaikų ir jauno darbingo amžiaus gyventojų, padaugėjo vyresnių (60 metų ir vyresnių) žmonių. Pačių vyriausių (80 metų ir vyresnių) žmonių dalis per dešimtmetį padvigubėjo. Vertinant Lietuvos senėjimą ES šalių kontekste, per pirmąjį XXI a. dešimtmetį iš demografiškai jauniausių šalių grupės Lietuva parėjo į demografiškai seniausių šalių grupę. Toks pokytis rodo gana spartų Lietuvos gyventojų senėjimo tempą. Pagal vyresnio amžiaus (65 metų ir vyresnių) gyventojų dalies pokytį per 20 metų Lietuva atsidūrė pirmoje vietoje tarp ES šalių.

Senėjant visuomenei svarbu žinoti gyventojų nuostatas bei lūkesčius, kaip turėtų būti paskirstyta atsakomybė už pagyvenusių žmonių gerovę bei kiek vaikai linkę įsipareigoti pagyvenusiems tėvams. Remiantis antros Kartų ir lyčių tyrimo bangos duomenimis, gyventojų nuomonė dėl rūpinimosi pagyvenusiais žmonėmis gana prieštaringa. Didžiausia respondentų dalis pritarė priežiūros derinimui tarp šeimos ir visuomenės ir pasisakė už didesnę šeimos atsakomybę prižiūrint pagyvenusius žmones, kuriems reikalinga pagalba, o atsakomybę už finansinę paramą pagyvenusiems žmonėms labiausiai priskyrė visuomenei. Statistiškai reikšmingų skirtumų tarp vaikų, tėvų ir senelių kartų dėl požiūrio į atsakomybės paskirstymą tarp šeimos ir visuomenės nenustatyta.

Nustatytas gana aukštas normatyvinio solidarumo lygmuo – didžioji respondentų dalis pritarė vaikų pareigoms pagyvenusiems tėvams. Ypač didelio pritarimo sulaukė teiginys, kuriame klausiama apie bendrą vaikų atsakomybę už tėvų priežiūrą, kai paramos forma nėra apibrėžta. Nemaža dalis respondentų pritarė ir teiginiams, kuriuose konkrečiau apibrėžta vaikų paramos tėvams forma: dėl finansinės vaikų paramos tėvams bei dėl tėvų gyvenimo kartu su vaikais, jei jiems reikia priežiūros. Mažiausiai pritarė vaikų darbo laiko derinimui prie tėvų poreikių bei didesnei dukterų nei sūnų atsakomybei prižiūrint pagyvenusius tėvus. Statistiškai reikšmingų skirtumų tarp vaikų, tėvų bei senelių kartų atsakymų nenustatyta. Reikšmingi veiksniai, didinantys tikimybę pritari pateiktiems teiginiams, buvo respondento lytis, amžius, partnerystės ir užimtumo statusas bei gyvenamoji vietovė.

Priedas

Nuostatas dėl vaikų pareigų pagyvenusiems tėvams veikiančys veiksniai

	A		B		C		D		E	
	B	Exp b	B	Exp b	B	Exp b	B	Exp b	B	Exp b
Lytis										
Vyrai	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref
Moterys	-0,23*	0,79	n.	n.	n.	n.	0,22*	1,25	n.	n.
Amžius										
18–29	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref
30–39	0,24**	1,27	n.	n.	n.	n.	n.	n.	n.	n.
40–49	n.	n.	n.	n.	n.	n.	n.	n.	n.	n.
50–59	n.	n.	n.	n.	n.	n.	n.	n.	n.	n.
≥ 60	n.	n.	n.	n.	n.	n.	n.	n.	n.	n.
Partnerystės statusas										
Turi partnerį	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref
Neturi partnerio	n.	n.	0,61***	1,84	0,49**	1,65	0,46**	1,58	0,37*	1,45
Užimtumas										
Dirbantys asmenys	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref
Bedarbiai	n.	n.	n.	n.	n.	n.	-0,50*	0,604	n.	n.
Studijuojantys	n.	n.	n.	n.	n.	n.	n.	n.	0,57*	1,77
Kita	n.	n.	0,47*	1,61	n.	n.	n.	n.	n.	n.
Vaikų skaičius										
Neturi vaikų	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref
Turi 1 vaiką	-0,62***	0,54	n.	n.	-0,40**	0,67	n.	n.	n.	n.
Turi 2 vaikus ar daugiau	n.	n.	n.	n.	n.	n.	n.	n.	n.	n.
Gyvenvietės tipas										
Kaimai (iki 10 tūkst.)	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref
Miestai (nuo 10 iki 100 tūkst.)	-0,48***	0,62	-0,67***	0,51	n.	n.	-0,36**	0,70	n.	n.
Didieji miestai (daugiau nei 100 tūkst.)	n.	n.	-0,6***	0,55	n.	n.	n.	n.	-0,31*	0,73
Konstanta	2,25***	9,47	0,72**	2,06	0,54*	1,79	-1,58***	0,21	-1,64***	0,20
Stebėjimų skaičius	2772		2772		2772				2237	
Prognozuojama variacijos dalis	75,8		62,4		62,4		83,3		80,7	
Cox & Snell	0,034		0,050		0,014		0,02		0,01	
Nagelkerke	0,051		0,068		0,020		0,035		0,02	
-2 Log pseudolikehood	2974,5		3527,3		3630,2		2439,1		2683,9	

* p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001; Ref. – referentinė grupė; n. – nereikšminga;

A – Vaikai turėtų prisiimti atsakomybę už tėvų priežiūrą, jei jiems jos reikia; B – Vaikai turėtų padėti tėvams finansiškai, jei jie turi finansinių sunkumų; C – Vaikai turėtų priimti tėvus gyventi kartu, jei tėvai nebegali savimi pasirūpinti; D – Vaikai savo darbo laiką turėtų derinti prie tėvų poreikių; E – Jei tėvams reikia priežiūros, dukterys turėtų prisiimti daugiau atsakomybės, nei sūnūs

Literatūra

1. Avramov, D., Maskova, M. 2003: Active Ageing in Europe. *Population Studies*, No. 41, Strasbourg, Council of Europe Publishing.
2. Bengtson, V. L. 2001: Beyond the Nuclear Family: The Increasing Importance of Multigenerational Bonds. *Journal of Marriage and Family*, 63(1), p. 1–16.
3. Bengtson, V. L., Roberts, R. E. L. 1991: Intergenerational Solidarity in Aging Families: An Example of Formal Theory Construction. *Journal of Marriage and the Family*, 53, p. 856-870.
4. Bobadilla J.L., Costello Ch. A. 1997: *Premature Death in the Independent States: Overview. Premature Death in the New Independent States*. Washington: National Academy Press. Percituota iš: Stankūnienė, V., Jasilionis, D., Baublytė, M. 2011: Demografinė depresija ar naujas demografinės raidos modelis? *Demografija ir Mes*, 1, p. 1–3.
5. Daatland, S. O., Herlofson, K. 2001: Ageing, Intergenerational Relationships, Care Systems and Quality of Life. *NOVA Rapport*, Oslo, Nova.
6. European Commission, 2012: *The 2012 Ageing Report Economic and Budgetary Projections for the 27 EU Member States (2010–2060)*.
Prisijungta: 2013 05 20. Prieiga internete: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2012.
7. Eurostat 2012. Data Bases: Population by Age and Sex; Population: Structure Indicators. Prieiga internete: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>.
8. Eurostat 2012. Population Structure and Ageing. Statistics Explained. Prisijungta: 2013 05 20. Prieiga internete: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.
9. Gedvilaitė-Kordušienė, M. 2011: Tarpgeneraciniai santykiai ir juos lemiantys veiksniai, *Daktaro disertacija*. Vilnius, VU.
10. Ikkin, K. K., Tilburg, T., Knipscheer, K. C. P. M. 1999: Perceived Instrumental Support Exchanges in Relationships Between Elderly Parents and their Adult Children: Normative and Structural Explanations. *Journal of Marriage and Family*, 61(4), p. 831-844.
11. Jasilionis, D., Stankūnienė, V. 2011: *Suaugusių Lietuvos gyventojų socioekonominiai mirtingumo skirtumai*, Vilnius, Lietuvos socialinių tyrimų centras.
12. Kalmijn, M. 2005: *Intergenerational Solidarity: A Review of Three Theories and Their Evidence*. November 24, work in progress.
13. Kohli, M., Kunemund, H. 2003: Intergenerational Transfers in the Family: What Motivates Giving? In: *Global Aging and Challenges to Families*, (ed. V. L. Bengtson, A. Lowenstein), New York, Aldine de Gruyter, p. 123-142.
14. Kosloski, K., Montgomery, R., & Youngbauer, J. 2001: Utilization of Respite Services: A Comparison of Users, Seekers and Nonseekers, *The Journal of Applied Gerontology*, 20(1), p. 111-132.
15. Lee, G. R., Netzer, J. K., Coward, R. T. 1994: Filial Responsibility Expectations and Patterns of Intergenerational Assistance, *Journal of Marriage and Family*, 56(3), p. 559-565.
16. Лефевр, С., Прокофьева, Л., Корчагина, И., Станкуниене, В., Гедвилайте, М., Бадурашвили, Сирбиладзе, И. 2010: Роль семьи и общества в межпоколенной солидарности: мнение населения во Франции, Грузии, Литве и России. In: *Эволюция семьи в Европе: Восток-Запад*, (ed. С.В. Захаров, Л.М. Прокофьева, О.В. Синявская), Москва НИСП, с. 353-386.
17. Lietuvos statistikos departamentas, 2012: Rodiklių duomenų bazės. *Gyventojų skaičiaus pasiskirstymas pagal teritoriją, amžių ir lytį. Lietuvos Respublikos 2011 metų visuotinio gyventojų ir būstų surašymo rezultatai*. Prisijungta: 2013 05 20. Prieiga internete: <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/>.
18. Lietuvos statistikos departamentas, 2012: Rodiklių duomenų bazės: Emigrantai, deklaravę išvykimą; Gyventojų skaičius metų pradžioje. Prisijungta: 2013 05 20. Prieiga internete: <http://db1.stat.gov.lt>.
19. Lowenstein, A., Daatland, S. 2006: Filial Norms and Family Support in a Comparative Cross-National Context: Evidence from the OASIS Study, *Ageing and Society*, 26, p. 203–223.
20. Mikulionienė, S. 1996: Trijų kartų požiūris į senatvę ir senus žmones, *Lietuva socialinių pokyčių erdvėje*, Vilnius: LSD, LFSI.
21. Mikulionienė, S. 2003: Pagarba, diskriminacija, neišprusimas? Požiūrio į pagyvenusius žmones analizė, *Filosofija. Sociologija*, 2, p. 59-62.
22. Mikulionienė, S. 2006: Amžiaus struktūra Lietuvos gyventojai: struktūra ir demografinė raida. Vilnius: Statistikos departamentas, STI.
23. Mikulionienė, S., Petkevičienė, D. 2006: Senatvės įvaizdžiai Lietuvos periodinėje spaudoje: Tarp pagarbos ir baimės, *Socialinis darbas* 5(1), Vilnius: MRU, p. 38-49.
24. Nye, F. I. 1982: *Family Relationships: Rewards and Costs*, Beverly Hills, Calif: Sage Publications.
25. Parrot, T. M., Bengtson, V. L. 1999: The Effects of Earlier Intergenerational Affection, Normative Expectations, and Family Conflict on Contemporary Exchanges of Help and Support. *Research on Aging* 21: 73-105.
26. Rapolienė, G. 2007: Lietuvos pagyvenusių žmonių identitetas iš postmodernizmo perspektyvos, *Gerontologija*, 8(2), p. 109-116.
27. Rossi, A. S., Rossi, P. H. 1990: *Of Human Bonding: Parent-Child Relationships Across the Life Course*, New York: Alydine De Gruyter.
28. Silverstein, M., Gans, D., Yang, F. M. 2006: Intergenerational Support to Aging Parents: The Role of Norms and Needs, *Journal of Family Studies*, 27, p. 1068-1084.
29. Stankūnienė, V. 2003: Demografinių procesų pokyčių įtaka gyventojų amžiaus struktūrai: gyventojų senėjimo šuolis. In: *Šeimos revoliucija? Iššūkiai šeimos politikai*, (ats. red. V. Stankūnienė), Socialinių tyrimų institutas, Vilnius.
30. Stankūnienė, V., Jasilionis, D. 2011: Lietuvos gyventojų mirtingumo lygio ir mirties priežasčių struktūros prieštaringi pokyčiai, *Filosofija. Sociologija*, 22(4), p. 334–347.

31. Stankūnienė, V., Mikulionienė, S., Baublytė M. 2002: Gyventojų skaičius ir sudėtis. Gyventojų senėjimas. In: *Lietuvos gyventojai. 1990-2000*, (ats. red. V.Stankūnienė). LFSI, DTC, Vilnius.
32. Strain, L., Blandford, A. 2002: Community-Based Services for the Taking but Few Takers: Reasons for Nonuse, *The Journal of Applied Gerontology*, 21(2), p. 220-235.
33. Whitbeck, L. B., Hoyt, D. R., Huck, S. M. 1994: Early Family Relationships, Intergenerational Solidarity, and Support Provided to Parents by their Adult Children, *Journal of Gerontology: Social Sciences*, 49, p. 85-94.

POPULATION AGEING AND ITS CHALLENGES: FILIAL RESPONSIBILITIES FOR ELDERLY PARENTS IN LITHUANIA

Margarita Gedvilaitė-Kordušienė

Abstract. The paper addresses the questions of demographic ageing at the beginning of the 21st century and the attitudes about who should be responsible for the elderly care in Lithuania. The analysis of age structure changes revealed three ways of demographic ageing: ‘from below’ (the youngest part of the population is decreasing), ‘from above’ (the oldest part of the population is increasing), and decrease of the young working-age population. The analysis of ageing in Lithuania in the context of the EU revealed that Lithuania has moved from the group of the demographically youngest countries to the group of the oldest ones. This has happened in one decade and illustrates rapid ageing in Lithuania. Within such context, the question “Who should be responsible for the elderly care?” is of particular importance. Based on the second wave of the Generations and Gender Survey (conducted in 2009), the responses who should take care of the elderly are contradictory. The biggest part of respondents is in favour of the division of responsibilities for the elderly care between family and society. The same part of respondents considers this to be family responsibility. Meanwhile, financial support is mainly considered to be the responsibility of the society. The analysis of filial responsibilities for elderly parents revealed a high level of normative solidarity. Most respondents agree with the statement where the support type for elderly parents is not defined (i.e. that children should take responsibility for caring for their parents when parents are in need). When the types of support are defined, the respondents are also likely to agree (i.e. children ought to provide financial help for their parents when their parents are having financial difficulties; children should have their parents to live with them when parents can no longer look after themselves). Less agreement was found on the statement requiring the reorganisation of children’s lives in order to fulfil filial responsibilities (i.e. that children should adjust their working lives to the needs of their parents) and on the statement measuring gender division in care provision for elderly parents (i.e. when parents are in need, daughters should take more caring responsibility than sons). The differences in attitudes between children’s, parents’ and grandparents’ generations were not statistically significant. The logistic regressions revealed that significant predictors enhancing the chances of agreement on filial responsibilities are respondents’ gender, age, partnership and occupational statuses and type of residential area.

Keywords: population ageing, filial responsibilities, elderly care.